

HVAD ER MENINGEN MED VIDENSKAB?

Hvis man forsøger at menneskeliggøre naturvidenskaben ved at indføre formål og hensigter som drivende kræfter, undergraver man selve ideen med at bedrive naturvidenskab.

I artiklen *Hvad er meningen med livet?* (Aktuel Naturvidenskab nr. 6. 2017) skriver Jesper Hoffmeyer, at levende væsner »... dårligt lader sig forstå, uden at man medregner, at de på en eller anden måde er bestemt af et formål.«

Han forklarer, at dette formål er at overkomme mangler og dermed sikre egen overlevelse. Egenskaber, som definerer en skarp grænse til den fysiske, ikke-levende verden.

Forklaringer af denne type virker umiddelbart fornuftige, indlysende og taltalende. Det store spørgsmål er, om denne "forståelighed" skyldes naturens egen indretning, eller den skyldes indretningen af vores perception, vores fortolkende opfattelse af vores omgivelser.

Efter alt at dømme er vores hjerner gennem evolutionen udviklet til at gøre os velegnede til at gå på jagt, samle føde og fungere socialt med vores artsfæller. Til alle disse formål er det nødvendigt at være i stand til effektivt at aflæse andres planer og hensigter. Det gælder forudsigelser af både byttedyrs og fjendtlige rovdyrs adfærd. Og det gælder i særlig grad aflæsning af både stammefællers og fjendtlige stammers hensigter gennem kropssignaler, sprog og andre sociale ytringer. Vil den anden mig noget godt, eller er han en trussel? Kan jeg stole på hende, eller er hun ved

at snyde mig? Hvad forsøger den anden at opnå?

Denne fintmærkende evne til at aflæse hensigter og formålsrettet adfærd hos andre levende væsner er så veludviklet, at vi er tilbøjelige til at opfatte det som identisk med selve det at "forstå".

Forklaringer, der på denne måde henviser til formål eller hensigter, kaldes i filosofien for teleologiske forklaringer. De er dominerende indenfor megen psykologi, filosofi og politik. Teleologiske forklaringer er åbenlyst meningsfulde, når det drejer sig om sociale, selvbevidste individers adfærd (ikke kun *Homo sapiens*). Hvor der er et handlende subjekt, der kan gøre sig (måske blot vage) forestillinger om fremtiden, giver det god mening at tale om at forstå formål og hensigter.

Den teleologiske forklaringsmåde er også grundpillen i Hoffmeyers biosemiotik. Der må nødvendigvis være en afsender med et mål eller en hensigt, hvis det skal give mening at tale om tegn med en betydning, der rækker ud over deres fysisk-kemiske egenskaber.

Opskriften på mere objektiv viden

Vores spontane tendens til teleologiske forklaringer kan dog være forførende og bedragerisk. Vi er nemlig stærkt tilbøjelige til også at aflæse formål og hensigter, hvor

der ikke er nogen. Naturvidenskabernes spæde barndom er fuld af forklaringer af typen: Stenen falder til jorden, fordi den længes tilbage til sin oprindelse. Solen, månen og stjernerne kredser omkring jorden for at kunne skinne på den. Giraffen har fået sin lange hals, fordi den gerne vil kunne nå de øverste blade på træerne. Naturen stræber efter økologisk balance.

Alle store gennembrud i naturvidenskaben er sket gennem en frigørelse fra gængse teleologiske forklaringer. Når man giver afkald på at forklare et naturfænomen ud fra et subjekts ønsker og hensigter, er man henvist til at konstruere teorier, hvor begreber og processer får sammenhæng og mening gennem deres indbyrdes logiske relationer og ikke gennem forestillingen om et subjekt, der længes og stræber.

Med et afmytologiseret, matematisk-logisk formuleret begreb om tyngdekraft er man i stand til at udarbejde yderst detaljerede beskrivelser af tyngdekraftens effekter på legemer i bevægelse. For eksempel en nøjagtig beskrivelse af banen for en raket på vej til månen.

Vi kan også beskrive evolutionens virkemåder og effekter yderst detaljeret, uden at vi behøver nogen til at ønske det eller styre det. De logiske relationer mellem overskud af afkom, tilfældig variation i arvelige egenskaber hos afkom og selektiv

Forfatteren
Troels Holm er
cand. scient., biolog,
formidler og underviser,
nu pensionist
mail@troelsholm.dk

Kan videnskab og "mening" forenes, uden at det undergraver den biologiske forskning?
Tegning: Bo Michelsen.

dødelighed blandt afkom er nok til at drive evolutionen frem som en logisk nødvendighed uden mål eller formål. Det kan beskrives som en uafvendelig logisk proces uden noget subjekt.

Denne hensigtsløse forklaringsmåde er kernen i al god naturvidenskab. Ikke kun fysik. Det er opskriften på mere objektiv viden.

Naturvidenskaberne kan tilbyde en effektiv og præcis forståelse af mange af naturens mekanismer, fordi man har haft succes med at frigøre forklaringerne fra vores spontane psykologiske, ideologiske eller mytologiske forestillinger af teleologisk karakter.

Men det har sin pris: Disse beskrivelser og forklaringer giver ingen "mening" i almindelig psykologisk forstand. Den objektive, naturvidenskabelige forestillingsverden er gold og umenneskelig, uden begribelig mening og formål. Kvantefysikken

strider mod enhver sund fornuft. Almindelig erfaring siger os, at der må have været noget før "The Big Bang". Og det er en hån mod vores forfængelige selvforståelse at skulle acceptere, at livet bare opstod gradvist ud fra død biokemi på et egnet substrat med konstant energitilførsel.

Hold videnskab og "mening" adskilt

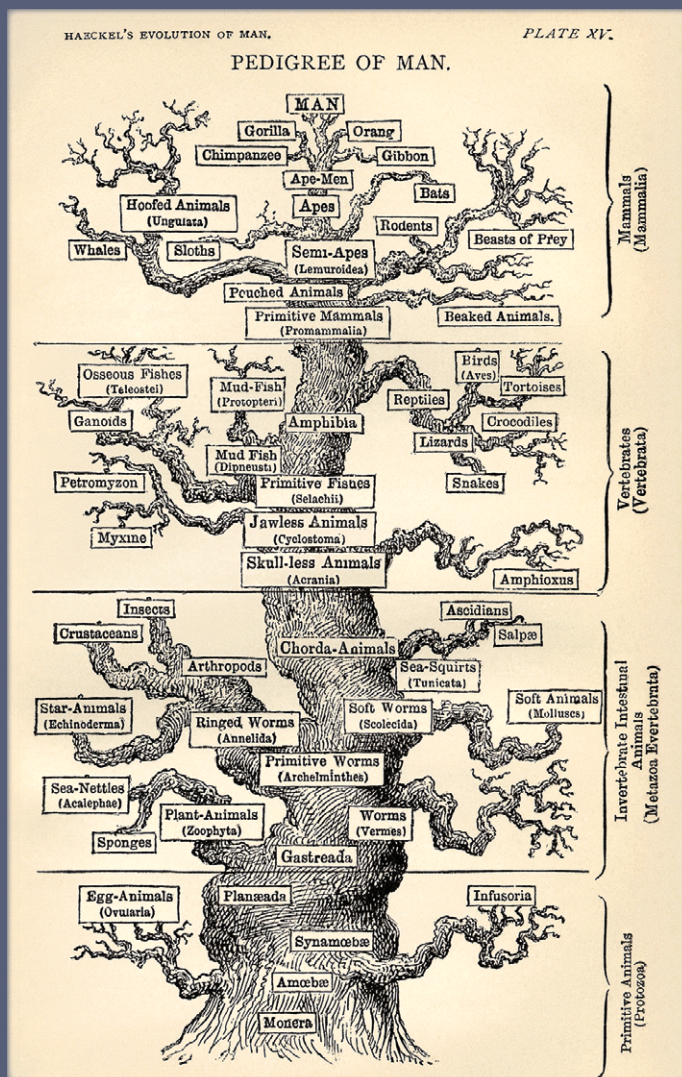
Naturvidenskaben er psykologisk utilfredsstillende i den forstand, at den ikke ligger inde med "sandheden" om livet og dermed heller ikke forklarer meningen med livet. Den kan ikke hjælpe os i vores søgen efter moralske eller politiske værdier. Hvad den kan tilbyde er kyniske, videnskabelige sandheder (i bedste fald). Det vil sige forklaringer og teorier, som er af videnskabelig værdi, og det skal man i mange tilfælde være forsker inden for feltet for at kunne vurdere og påskønne. Som oftest mærker vi blot effekterne af den teknologiske udnyttelse af

videnskabernes resultater, på godt og ondt. De gennemsyrrer vores dagligdag.

Jesper Hoffmeyer (JH) forstår og accepterer, at det er sådan, fysikken og kemien er indrettet, men han kan ikke affinde sig med en biologisk videnskab, der er udviklet på samme præmisser.

Han forsøger derfor at gøre den biologiske videnskab menneskelig og meningsfuld ved at præsentere biosemiotikken som den nye disciplin, der skal supplere og videreudvikle biologien. Den skal få videnskaben til at "føles bedre og mere rigtigt". Men den indbyggede teleologiske logik kommer til at underminere selve den videnskabelige basis for faget.

Vores medfødte behov for intuitiv forståelse og mening må tilgodeses af andre brancher end naturvidenskaben. Der er nok at vælge imellem. Masser af berømte naturviden-

Menneskets stamtræ tegnet af den tyske naturforsker og filosof Ernst Haeckel i 1874.

Når evolutionen skal visualiseres, er der en lang tradition for, at formidlere afbilder dyrerigets arter som grene på et træ. Selv om alle nulevende arter har haft succes med at tilpasse sig miljøets omskiftelser, og således alle er velegnede til overlevelse, så foretager vi spontant samtidig en anden rangordning.

Idet vi går ud fra, at evolutionen må have et formål, antager vi, at vi selv og vores åndelige kapacitet må være det højeste formål. De lavere ånder placeres derfor i bunden nær rødderne, som om de blot var en slags tilføje eller forøvelser, og mennesket troner alene i toppen som slutresultatet.

Biologen Stephen Jay Gould har i bogen *Wonderful Life* (1989) beskrevet, hvordan vores behov for at tro, at vi selv er det indbyggede mål for evolutionen, forvrænger vores syn på andre arter og deres udvikling. Det førte f. eks. til en total fejltolkning af de tidligste fossiler fra Burgess Shale formationen.

Han skriver: »Vi har taget disse symboler på evolutionen til os, fordi de giver næring til vores håb om en indre mening, som vi forstår den.« (...)

»Men, som Freud observerede, vil vores relation til naturvidenskab være modsætningsfyldt, fordi vi er tvunget til at betale en næsten ubærlig pris for hvert større fremskridt indenfor viden og teknologi – nemlig den psykologiske omkostning ved bestandigt at blive afsat fra tronen som altings centrum og finde os selv forvist til en mere og mere marginal placering i et indifferent univers.« (...)

»Vi kan måske fortsætte med at finde kosmisk lindring ved at læse livets historie i et forvrænget lys.«

Stephen Jay Gould's bog *Wonderful Life* er oversat til dansk og udgivet med titlen: *Forunderlige liv. Om skabelsens tilfældighed og livets uforudsigelige udvikling*. Gyldendal, 1991.

Oversættelserne til citaterne i boksen er dog Troels Holms egne.

skabsmænd og -kvinder har været dybt moralske eller religiøse, men har samtidig forstået, at der skulle en anden tænke måde til i deres videnskabelige arbejde. De har holdt videnskab og "mening" adskilt, ofte med forbløffende effektivitet.

Dyrk biosemiotik som en ægte humanistisk disciplin

Som mange andre filosofisk og humanistisk baserede "forbedringer" af naturvidenskaben, der er lanceret gennem tiderne, opnår JH intet andet end at af-objektivisere sit fag. Så bliver biologien til endnu en ideologisk eller filosofisk tankeøvelse, hvor alle muligheder står åbne.

JH flirter selv åbenlyst med den mulighed, at meningen med evolutionen måske er, at der skulle opstå en menneskelig bevidsthed! Når man tænker på, hvordan den menneskelige selvbevidsthed for tiden er i færd med at underminere hele klodens biologiske eksistensgrundlag, kunne man mene, at de første organismers stræben har vist sig at være mere selvmordrisk end åndrig. Når DNA-molekyler og encellede organismer anskues som stræbende væsner, der udvikles ved at kompensere for deres savn og mangler, er der ingen logiske grænser for, hvor højtsvævende forestillinger, man kan gøre sig. Og der er ingen metoder til at

kontrollere deres troværdighed.

Hvis biosemiotikken skal give mening, tror jeg, at man skal gå den modsatte vej: Frigøre den fra naturvidenskabernes irriterende umenneskelighed og dyrke den som en ægte humanistisk disciplin.

JH's teleologiske filosofien er tillokkende, fordi den tilfredsstiller vores naturlige behov for at se en mening med alting. Intet galt i at dyrke det. Men det vil være undergravende for den biologiske forskning at begynde at bruge biosemiotikken som en forbedring, der skal redde naturvidenskaben fra sig selv.